

УДК 338.23:336

ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ НА РОЗВИТОК АВТОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Пустовійт Р.Ф., д.е.н., доцент,
Супруненко О.М.
ЧІБС УАБС НБУ (м. Київ)

В статье рассмотрены предпосылки развития автострахования как составляющей рынка страховых услуг в рыночной экономике; проанализированы проблемы автострахования в Украине в связи с углублением кризисной ситуации; определены основные тенденции дальнейшего развития рынка страховых услуг, а также – необходимые меры по регулированию страхования на микро- и макроуровнях.

Ключевые слова: *страховые услуги, автострахование, обязательное страхование гражданско-правовой ответственности владельцев автотранспортных средств, рынок страховых услуг.*

In the article the preconditions of car insurance development as a constituent part of insurance services market in market economy are considered; car insurance problems in Ukraine in connection with crisis situation exacerbation are analyzed; the basic tendencies of further insurance services market development and also the necessary regulation measures of insurance on micro- and macrolevels are determined.

Key words: *insurance services, car insurance, compulsory civil liability insurance of motor vehicles' owners, insurance services market.*

Постановка проблеми. Розгортання фінансово-економічної кризи в Україні значною мірою вплинуло на стан фінансових ринків, в тому числі – ринок страхових послуг, значно скорочуючи його обсяги. Між тим, розвиток автотранспортного страхування в цілому, в тому числі його складової – обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників автотранспортних засобів (ОСЦПВВНТЗ), – є запорукою посилення безпеки населення та мінімізації негативних наслідків дорожно-транспортних пригод.

Місткість ринку страхування транспортних засобів в Україні залишається значною, незважаючи на поглиблення кризових явищ в економіці. Головними факторами розвитку страхування транспортних засобів в країні є значна щільність транспортної системи, обумовлена географічним розташуванням, прискорене зростання обсягів транспортних перевезень всередині самої України та за її межі, значне нарощування парку приватних автомобілів в період економічного зростання. Ці фактори стали ключовими для розвитку страхування на транспорті в Україні, що значно активізувалось, починаючи з 1992 року.

Роль і значення страхових послуг на ринку автострахування обумовлена першочергово необхідністю відшкодування збитків при настанні ДТП. Досвід більшості розвинутих країн світу показує, що участь страхових компаній в даному процесі не тільки гарантує відшкодування більшої частини збитків. Важливою функцією страховиків є організація виплат страхових відшкодувань з метою мінімізації матеріальних та моральних збитків постраждалих від страхового випадку. Іншою складовою участі страховиків є опосередкована їх діяльність щодо перетворення страхових платежів в інвестиції в транспортну систему, систему охорони здоров'я і безпеку дорожнього руху. На сучасному етапі економічного розвитку, у зв'язку із спадом виробництва, продажів автомобілів, скороченням доходів населення, коливаннями валютного курсу, високим рівнем інфляції в Україні, обсяги автострахування суттєво зменшились. Разом з тим, обсяги страхових відшкодувань у відносному виразі зросли. Здійснення аналізу стану страхового ринку за сучасних економічних умов в Україні та визначення можливостей розширення автострахування обумовили актуальність даної статті.

Аналіз досліджень та публікацій. Питанням розвитку страхування в Україні, зокрема, автотранспортного, присвячена значна частина публікацій. Значний внесок у розробку теоретичних та прикладних підходів щодо функціонування транспортного страхового ринку, діяльності страхових компаній, методів регулювання страхового ринку в умовах глобалізації здійснили дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених В.Н. Томіліна, О.В. Самохвалова, А.А. Казакова, Ж. Лемера, В.Г. Шахова, А.А. Медведєва, А.С. Міллермана, Р.Т. Юлдашева, В.Г. Богаченко, А.І. Гінзбурга, Н.Г. Адамчука, К.Е. Турбіної, І.Т. Балабанова, О.М. Залетова, В.Б. Гомелля, А.М. Соболева, Ю.В. Бондаря, Ю.Ф. Кулаєва,

В.І. Щелкунова. Разом з тим, за сучасних економічних умов на страховому ринку відбуваються досить швидкі зміни, за результатами яких слід не лише коригувати поточну економічну політику, але формувати стратегію розвитку галузі на віддалену перспективу.

Виклад основного матеріалу. Поняття автотранспортне страхування включає в себе комплекс видів страхування, котрі відносяться до різних його галузей і об'єднаних спільною ознакою – наданням страхового забезпечення учасникам дорожнього руху, потерпілих в результаті дорожньо-транспортної пригоди. Як правило, автотранспортне страхування поділяють на:

- страхування самого автотранспортного засобу (авто-каско);
- комбіноване страхування, котре включає страхування транспортного засобу, багажу, що знаходиться в ньому, водія та пасажирів (авто-комбі);
- страхування вантажів, що перевозяться;
- страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів;
- страхування від нещасних випадків на транспорті.

Сьогодні автомобільне страхування є найрозвинутішим сектором ринку класичного страхування України. Об'єктивна необхідність страхування транспортних засобів обумовлена зростаючою динамікою ринку автомобілів за 2004–2008 роки. За цей період відбувалось зростання парку автомобілів середньорічними темпами 20-30 % у 2004–2007 рр. та деяке скорочення темпів до 10 % у 2007–2008 рр. На рис. 1 відображена динаміка продажу автомобілів в Україні [1, с. 12].

Починаючи з листопада 2008 року продажі автомобілів в Україні почали стрімко падати, але ж загальна кількість проданих авто склала 623 тис. автомобілів, що на 14,9 % більше до відповідного періоду 2007 року. В 2009 році, за експертною оцінкою, продаж нових авто складе лише 160 тис. одиниць. Основними причинами тотального зниження споживчого попиту на нові транспортні засоби стали девальвація національної валюти та скорочення банками кредитних програм.

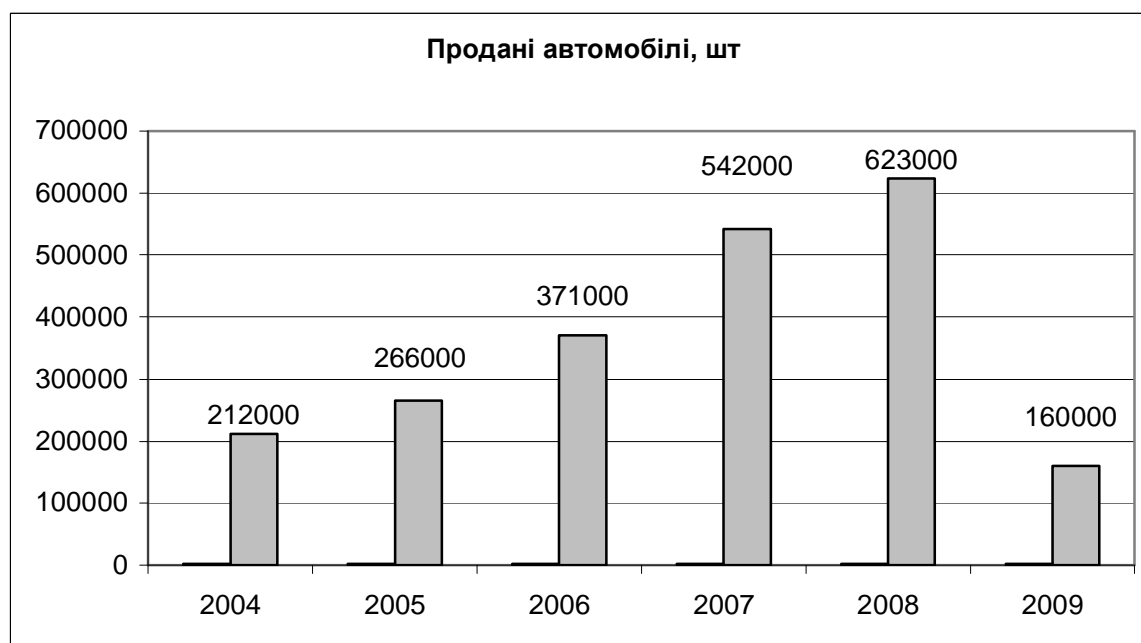

Рис. 1. Динаміка продажу автомобілів в Україні в 2004-2009 рр.

Падіння гривні призвело до значного здорожчання імпортованих автомобілів. За результатами 2009 року лише незначна кількість українських банків пропонує автокредитування своїм клієнтам. Якщо на початку 2009 р. автокредитування здійснювало 3 банки, то на початок 2010 р. заявки приймають 15 фінансових установ, 13 з яких є лідерами ринку за сумою активів. Зокрема, Astra Bank (під 24 % річних), ВТБ (27,7 %), Volksbank (23,99 %), Индексбанк (30 %), БМ Банк (26 %), Credit Europebank (21,1 %), Приватбанк (20,04 %), PIN банк (32 %), БТА банк (26 %) та Укресімбанк (27 %). Ставки по кредитах хоча й знизилися за останні півроку 2009 р. на 6 %, та все одно залишаються надто високими для суттєвої активізації ринку – від 22 % до 30 % річних. Термін кредитування придбання автомобіля – в середньому 3 роки, сума першого внеску коливається в межах 40–50 % повної вартості обраної моделі. Стали більш жорсткими вимоги банків до позичальників – потрібно мати надійного

поручителя, стабільну роботу в галузі, що не зазнала значних втрат під час кризи, як, наприклад, будівельна чи страхова. Офіційна заробітна плата за останні півроку має становити не менше 5 тисяч гривень на місяць. Всі ці чинники обумовлюють тривалий період поживлення ринку автокредитування, а відтак, – повільне відновлення ринку відповідних страхових послуг.

В 2008 р. на автостраховання, добровільне (КАСКО) і обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВВНТЗ), припадало не менше 30% валового страхового ринку України, при цьому не менше 2/3 премій від фізичних осіб страховики отримували саме за цими видами. Тенденція зростання цього сегмента страхового ринку України у 2008 році спостерігалася завдяки розвитку автокредитування, спрощенню процедури одержання кредиту на купівлю автомобіля та прогресування доходів громадян. Але за 9 місяців 2009 року надходження страхових премій при страхуванні наземного транспорту (КАСКО) скоротилися на 33,4% у порівнянні з аналогічним періодом 2008 року і склали 2 898,5 млн грн. При страхуванні ОСЦПВВНТЗ – збільшилися на 15,1% і склали 1 000,1 млн грн. Зменшення надходжень страхових премій зі страхування наземного транспорту (КАСКО) пов'язане з девальвацією національної грошової одиниці та зменшенням платоспроможності населення. Першочергово скорочення ринку КАСКО в гривневому еквіваленті викликане значним скороченням продажів автомобілів. Так, за підсумками першого півріччя 2009 р. виручка найбільших українських автовиробників скоротилася: АвтоЗАЗ – на 81%, Єврокар – на 78%, Українська автомобільна корпорація на 71%. Продажі автодилерів скоротились приблизно на 50% [2].

Від кризи найбільшою мірою постраждали компанії, що здійснювали класичні види страхування та були зорієнтовані на роздрібний бізнес. Очевидно, в 2010 р. низхідна тенденція розвитку ринку класичного страхування збережеться, однак її темпи суттєво знизяться.

Аналіз ринкової ситуації в страхуванні в період економічної кризи відображає деякі зміни в числі компаній-лідерів. Найбільші за обсягами валовий премій компанії, більше 50 млн грн, динаміка їх страхових платежів та чистих премій відображені в табл. 1.

Таблиця 1

Обсяги валових премій ТОП-20 компаній-лідерів ринку, млн грн, %*

№ п/п	Назва страхової компанії	Валові премії за 9 місяців		Темпи приросту страхових платежів, %	Частка компанії в групі за валовими преміями на 01.10.2009 р.	Чисті премії за 9 місяців 2009 р.	Частка компанії в групі за чистими преміями на 01.10.2009 р.
		2009	2008				
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Оранта	539,9	707,0	- 23,63	11,85	390,28	10,34
2	Кредо-Класік	391,5	250,7	56,20	8,59	271,11	7,18
3	Провідна	352,2	270,9	30,02	7,73	308,59	8,18
4	ІНГО Україна	340,5	409,6	- 16,88	7,47	270,81	7,18
5	УПСК	293,5	271,7	8,01	6,44	207,02	5,49
6	Українська страхова група	271,4	291,6	- 6,94	5,96	261,75	6,94
7	Generali Гарант	264,6	521,1	- 49,22	5,81	242,68	6,43
8	АСКА	257,6	255,1	0,99	5,65	175,86	4,66
9	АХА Україна	257,4	208,6	23,39	5,65	249,31	6,61
10	АХА Страхування	241,6	217,7	10,98	5,30	235,38	6,24
11	Універсальна	199,9	277,7	- 28,01	4,39	173,72	4,60
12	Страхова група ТАС	188,6	281,0	-32,90	4,14	162,83	4,32
13	Брокбізнес	185,3	127,6	45,22	4,07	171,45	4,54
14	PZU Украина	153,7	106,6	44,27	3,37	120,57	3,20
15	Омега	148,6	177,7	- 16,35	3,26	142,49	3,78
16	Просто-страхування	127,2	191,0	- 33,40	2,79	120,48	3,19

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8
17	Княжа	121,9	204,3	- 40,35	2,67	98,05	2,60
18	Іллічівське	73,6	60,3	22,09	1,62	52,43	1,39
19	Країна	75,1	147,2	- 48,98	1,65	54,70	1,45
20	Європейський страховий альянс	72,1	105,4	- 31,59	1,58	64,10	1,70
21	Всього по групі	4 556,2	5 082,7	- 10,36	100,00	3 773,63	100,00

* Джерело [2].

За результатами 9 місяців 2009 р. лідером групи є НАСК "Оранта", другий в переліку учасників СК "Кредо-класік" за обсягом премій відстає на 148,4 млн грн або на 27 %, що є досить суттєвою різницею та дозволяє прогнозувати відносно стабільне лідерство у групі на найближчий період. В числі лідерів групи в переважній більшості залишаються універсальні страхові компанії, що надають весь спектр страхових послуг. Тим самим, підтверджується висновок про необхідність диверсифікації страхових послуг для збереження стабільного положення на ринку та досягнення конкурентоспроможності компанії, незважаючи на погіршення економічної кон'юнктури.

Іншою домінуючою тенденцією ринку автостраховування в період кризи стало значне зростання обсягів страхових виплат на тлі скорочення платежів. Обсяг страхових виплат при страхуванні наземного транспорту (КАСКО) за 9 місяців 2009 року склав 1 928,9 млн грн, що на 13,9 % менше, ніж за попередній період 2008 року, однак виплати страхових відшкодувань при страхуванні цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВВНТЗ) склали – 391,3 млн грн, що на 21,3 % більше, ніж за попередній період 2008 року. Узагальнені дані щодо обсягів страхових виплат провідних 20 компаній страхового ринку подані в табл. 2.

Таблиця 2

Обсяги виплат ТОП-20 компаній-лідерів страхового ринку України, млн грн, %*

№ п/п	Назва страхової компанії	Валові виплати за 9 місяців		Темпи приросту виплат, %	Рівень виплат за 9 місяців, %		Зміна рівня виплат, п. п.
		2009	2008		2009	2008	
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Оранта	256,4	278,0	- 7,76	47,49	39,32	8,17
2	Кредо-Класік	104,4	70,9	47,31	26,68	28,29	- 1,61
3	Провідна	194,8	92,7	110,11	55,30	34,22	21,08
4	ІНГО Україна	203,6	411,4	- 50,51	59,80	100,44	- 40,64
5	УПСК	46,3	44,5	3,94	15,76	16,38	- 0,62
6	Українська страхова група	185,2	129,5	42,98	68,24	44,41	23,83
7	Generali Гарант	209,4	260,2	19,53	79,13	49,93	29,2
8	АСКА	104,9	97,8	7,22	40,70	38,34	2,36
9	АХА Україна	87,7	98,6	- 11,02	34,08	47,27	- 13,19
10	АХА Страхування	95,3	66,7	42,89	39,45	30,64	8,81
11	Універсальна	80,0	92,3	- 13,37	40,00	33,24	6,76
12	Страхова група ТАС	101,0	102,7	- 1,66	53,57	36,55	17,02
13	Брокбізнес	67,5	26,8	151,99	36,45	21,00	15,45
14	PZU Україна	52,3	68,0	- 23,07	34,03	63,81	- 29,78
15	Омега	25,1	11,6	116,73	16,91	6,53	10,38

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8
16	Просто-страхування	82,3	113,2	- 27,33	64,67	59,27	5,4
17	Княжа	83,5	57,7	44,69	68,51	28,24	40,27
18	Іллічівське	32,8	25,2	30,09	44,53	41,79	2,74
19	Країна	30,6	17,4	75,86	40,75	11,82	28,93
20	Європейський страховий альянс	33,2	42,4	- 21,70	46,05	40,23	5,82
21	Всього по групі	2076,2	2107,6	- 1,49	45,57	41,47	4,1

* Джерело: [2].

Зростання рівня валових виплат засвідчує зменшення прибутковості страхового бізнесу в Україні та веде до значних змін на ринку. За експертними даними [2], зростання кількості збиткових компаній в галузі в 2009 р. склало близько половини від першої півсотні лідерів.

При автоцивільному страхуванні забезпечується відшкодування збитків третім особам, що сприяє підвищенню рівня безпеки автотранспортного руху, надає значний економічний та соціальний захист населенню, що не перебуває в жодних договірних стосунках ні зі страховиками, ні з страховальниками. Досвід запровадження обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВВНТЗ) в Україні має свою специфіку. На відміну від інших країн пострадянського простору Російської Федерації, Білорусі, Казахстану, що застосовували жорсткий адміністративний контроль, в Україні процес поширення цього виду обов'язкового страхування не набув прискореного характеру. Тому, за даними МТСБУ, в 2005–2006 рр. лише 20–23 % відповідно власників та володільців транспортних засобів, що підлягали державній реєстрації, були забезпечені цим видом страхування. Починаючи з 2007 р. відбувалось прискорене зростання обсягів цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів: 39 % охопту ринку в 2007 р., 50 % в 2008 р., за прогнозом 70 % в 2009 р. та 90 % в 2010 р. [3, с. 17].

Основними причинами зазначених змін слід вважати принаймні дві: посилення штрафних санкцій за недотримання вимог обов'язкового страхування цивільної відповідальності з боку ДАІ МВС починаючи з 2007 р. та прискорений розвиток автокредитування в Україні з відповідними вимогами щодо укладання полісів автоцивільного страхування.

В період економічної кризи динаміка різних видів страхування доволі неоднозначна. На ринкову ситуацію впливає ряд факторів. По-перше, із загостренням економічної кризи, погіршенням макроекономічної ситуації, посиленням нестабільності фінансових ринків, з'явилися об'єктивні причини зменшення обсягів надання страхових послуг. Першочергово подіяли саме економічні причини – підвищення кредитних ставок по автострахованню з докризових 12 % до до 26–30 %, що є актуальними, починаючи з другого півріччя 2009 р., мають безпосередній кореляційний зв'язок з обсягами автокредитування.

Так, результати діяльності страхових компаній на ринку КАСКО за 9 місяців 2009 р., характеризуються зменшенням кількості премій на 33,4 % щодо відповідного періоду 2008 р. Всього за вказаний період було продано полісів на загальну суму 2 898,5 млн грн, тоді як обсяги виплат склали 1 928,9 млн грн (на 14 % менше, ніж в 2008 р.) Рівень виплат склав 66,5 % (за 9 місяців 2008 р. – 51,5 %) [2]. За даними Insurance TOP, за 9 місяців 2009 р. середній рівень збитковості по КАСКО склав 67 %, а із врахуванням витрат на ведення справи та комісійних – до 100 %. Станом на 01.10 2009 р. лідерами за рівнем виплат стали компанії: "Княжа" (158 %), "Allianz Україна" (142 %), "Індіго" (134 %), "Глобус" (115 %), "Альфа-гарант" (111 %) [3].

По-друге, суттєвим чинником скорочення активності ринку автостраховання стали інституціональні обмеження, зокрема, недостатнє організаційне забезпечення виконання базового закону про обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів.

Вплив економічних чинників на динаміку обов'язкових видів автостраховання був менш значним. Однак, в період кризи зафіксовано відставання темпів приросту суми премій від приросту виплат: по ОСЦПВВНТЗ за 9 місяців 2009 р. зібрано страхових премій на суму 1000,1 млн грн що на 15 % більше, ніж в 2008 р. і здійснено виплат на суму 391,3 млн грн, що також більше на 21,3 %. Рівень виплат за 9 місяців 2009 р. склав 39,1 %, тоді як в 2008 р. він був на рівні 37,1 % [4]. Збереження такої тенден-

ції на більш тривалий період підриває економічні основи функціонування ринку автоцивільної відповідальності.

По-третє, діяльність страхових компаній періоду економічного зростання характеризувалась підвищеною ризикованістю, недостатньою збалансованістю страхових портфелів, "штучним" виконанням нормативів регулювання капіталу. Так, прискорене нарощування обсягів автокредитування, як виду страхових послуг, що користується попитом споживачів, дозволяло у відносно короткі терміни збільшувати обсяги страхових премій. Багато компаній, переслідуючи вказану мету, нехтували необхідністю зваженої диверсифікації ризиків. За численними експертними оцінками, в структурі страхового портфеля обсяг КАСКО, наприклад, не повинен перевищувати 60 %. При подальшому зростанні збитковості КАСКО, даний вид страхування став обтяжливим для страховиків, як результат, – частина дрібних компаній відмовились від надання даної страхової послуги в 2009 р.

За даними Держфінпослуг, за результатами 2008 р. вимоги щодо розміщення резервів не виконували 236 страхових компаній. В 2009 р. ситуація погіршилась через скорочення страхових резервів (на 1 млрд грн порівняно із 2008 р. за результатами першого півріччя) [5]. Упродовж тривалого часу спостерігалось завищення страховими компаніями ціни цінних паперів, які вони придбавали при розміщенні страхових резервів. Це дозволяло мати необхідну фінансову звітність, хоча реальна вартість зазначених активів була і залишається значно нижчою.

Висновки. Таким чином, економічна криза в Україні значною мірою вплинула на страховий ринок, в тому числі – на ринок автостраховання. Скорочення обсягів валових премій та одночасне зростання обсягів страхових відшкодувань суттєво погіршують показники фінансової стійкості страхових компаній, їх конкурентоспроможність на ринку. Зазначені проблеми, а також необхідність підвищення якості страхових послуг, що надаються населенню, потребують системних заходів стабілізації страхового ринку. До їх числа належать, по-перше, реалізація функції державного контролю над здійсненням страхової діяльності, зокрема в питаннях дотримання вимог чинного законодавства щодо платоспроможності, достатності страхових резервів, диверсифікації страхового портфеля. По-друге, перегляд тарифної політики страхових компаній, зокрема, тих, що мають значну питому вагу автостраховання в своїх портфелях. Диверсифікація страхового портфеля паралельно із диференціацією тарифів автостраховання залежно від вартості автомобіля та запчастин до нього, а також – досвідченості водія, здатні забезпечити прибутковість цього виду страхування.

З метою закріплення довгострокових тенденцій посткризового розвитку страхового ринку в Україні, слід посилити відповідальність страхових компаній за виконанням зобов'язань за укладеними договорами, а також – запровадити вимоги щодо чистих активів та розміщення страхових резервів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коломієць С. Наші спільні дії покращать культуру учасників дорожнього руху. [Текст] // Финансовые услуги / – 2009. – № 1 – 2. – С. 10 – 12.
2. Аналитическое исследование "Страховой рынок Украины: взгляд в будущее" / Режим доступа: <http://www.dagda.com.ua>
3. Финансовые услуги. – 2009. – № 1 – 2.
4. Обзор рынка страхования / Режим доступа: <http://tristar.com.ua>
5. Insurance TOP / Режим доступа <http://forinsurer.com>